

TIJORAT BANKLARINI KREDIT PORTFELINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

To'xtayeva Bahor Rashid qizi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs magistranti

Kirish

Tijorat banklari iqtisodiy tizimda muhim moliyaviy vositachi sifatida faoliyat yuritib, xo'jalik subyektlarining investitsion va joriy xarajatlarini moliyalashtirishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi. Ushbu banklar faoliyati iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlash, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va tadbirkorlik muhitini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston moliya tizimida olib borilayotgan islohotlar bank sektorining raqobatbardoshligini oshirish, zamonaviy bozor tamoyillarini keng joriy etish hamda resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlashga yo'naltirilgan. Mamlakatda boshlangan yangi iqtisodiy bosqichda bank tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri - bu kredit faoliyatini yanada samarali tashkil etish va kredit resurslarining iqtisodiyot real sektoriga oqimini kengaytirishdan iborat.

Banklarning resurs bazasini mustahkamlash, aholi omonatlarini ko'paytirish, yangi turdagi depozit mahsulotlarini joriy etish va ularni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish natijasida kredit portfeli hajmi yildan-yilga ortib bormoqda. Bunday yondashuv nafaqat banklarning likvidligini oshiradi, balki investitsion loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Natijada, tijorat banklari iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish infratuzilmasini yangilash va tadbirkorlik faoliyatini kengaytirishda faol ishtirok etmoqda.

Banklar iqtisodiy tizimning moliyaviy tayanchi sifatida vaqtincha bo'sh turgan mablag'larni jamlab, ularni iste'mol, ishlab chiqarish, investitsiya va kapital xarajatlarni moliyalashtirishga yo'naltiradi. Shu orqali bank sektori nafaqat moliyaviy oqimlarning barqarorligini ta'minlaydi, balki iqtisodiyotning o'sish sur'atlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Asosiy qism

Bugungi kunda tijorat banklari tomonidan berilayotgan kreditlar hajmi va tarkibi iqtisodiyotning muhim tarmoqlarida amalga oshirilayotgan islohotlar samaradorligini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biriga aylangan. Shu bois, banklarning kredit siyosati samaradorligini baholashda xalqaro moliyaviy tizim tajribasini o'rganish, rivojlangan mamlakatlar bilan qiyosiy tahlil olib borish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi

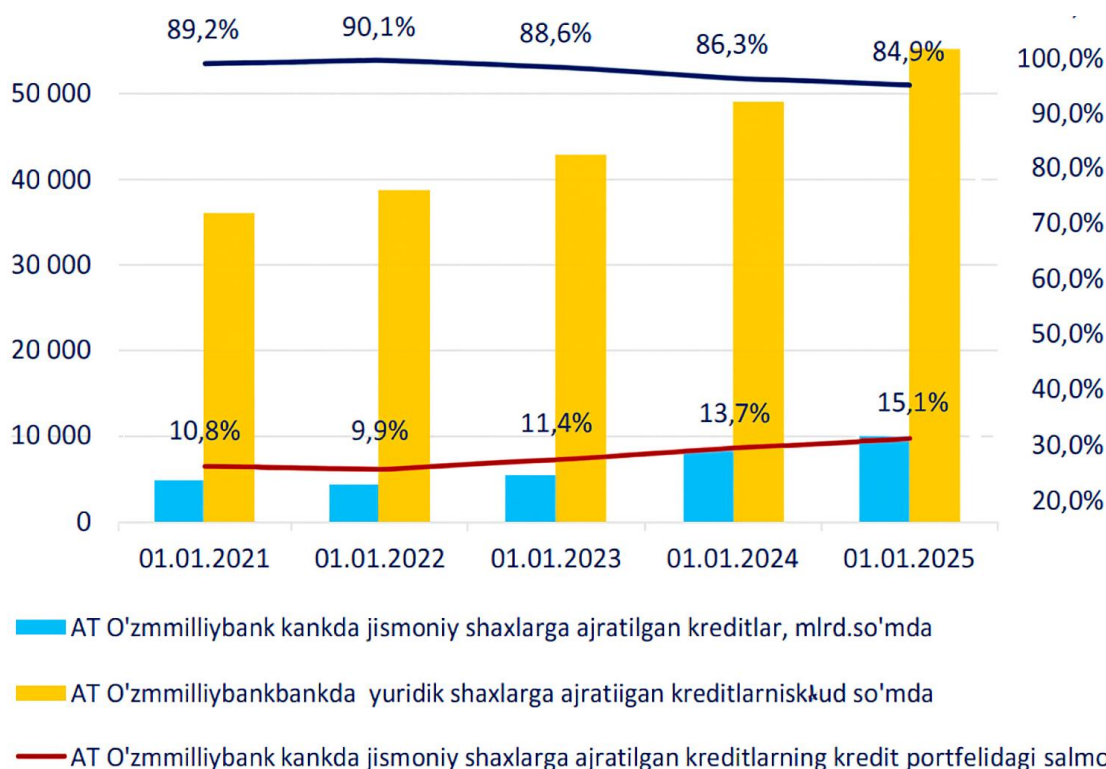
1-jadval

**Rivojlangan xorijiy mamlakatlar YaIM ga nisbatan tijorat banklari
kreditlari¹ (foizda)**

Mamkatlar	2020	2021	2022	2023	2024
AQSH	56.3	57.1	58.8	57.5	59.2
Buyuk Britaniya	185.3	176.1	173.6	179.9	180.5
Gemaniya	127.4	125.1	122.9	120.9	119.3
Fransiya	181.7	185.8	190	194.3	198.8
Italiya	134.6	132.3	128.1	125.3	122.1
Rossiya	54.4	61.6	62.7	57.5	56

4.2.1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya va Italiyada tijorat banklari kreditlari miqdori YaIM hajmidan ko'p bo'lib, AQSh va Rossiya Ittifoqida esa YaIM ga nisbatan kreditlar o'rtacha 57-58% ni tashkil etadi. Bu degani birinchi to'rtta mamlakat rivojiga kreditning roli yuqori bo'lib, keyingi ikkita mamlakat ichki mahsulotini yaratishda kreditdan ko'ra boshqa moliyaviy dastaklardan 56 ko'proq foydalanadi. Masalan, AQShni tashqi investitsiyadan qarzi YaIM hajmining 95-98% ni tashkil etadi. Rossiya Ittifoqida qimmatli qog'ozlar bozori rivojlanib milliy valyutani YaIM ga nisbatan 62-65% ni tashkil etib, moliyaviy bozorning rivojlanishi hisobidan rublning aylanishi ancha yuqori tashkil etilgan.

¹ <https://data.worldbank.org/?locations=GB-CA-FR-DE-IT-JP-US>

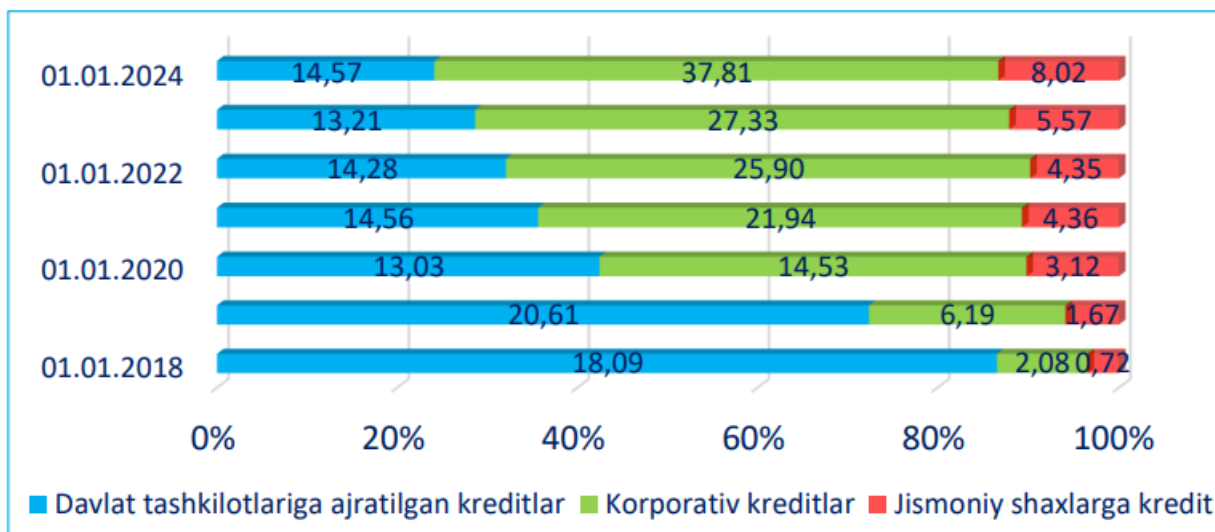

1-rasm. AT “O‘zmilliybank” tomonidan ajratilgan kreditlarning subyektlariga ko‘ra o‘zgarish dinamikasi² (mlrd.so‘mda)

2021–2025 yillarda O‘zbekistonda jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlar hajmi 12 barobarga ortgan. Xususiy banklar ulushi kengayib, kredit portfeli tarkibida jismoniy shaxslar ulushi 21,1 foizdan 51 foizgacha oshgan. Bu o‘zgarish aholining moliyaviy inklyuziyasini kengaytirib, kredit resurslarining iqtisodiyotning real sektoriga samarali yo‘naltirilayotganini ko‘rsatadi.

Valyuta tarkibi bo‘yicha ham ijobiy siljish kuzatilmoqda: 2020–2025 yillarda xorijiy valyutadagi kreditlar 2,3 barobarga, milliy valyutadagilar esa 2,75 barobarga o‘sgan. Milliy valyutada kreditlashning kengayishi banklar uchun risklarni kamaytirish, aktivlar sifatini yaxshilash va tashqi qarzlilikka bog‘liqlikni kamaytirishga imkon berdi.

² O‘zmilliybank ATBning yillik hisobot ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2-rasm. AT “O‘zmilliybank” tomonidan ajratilgan kreditlarning turlariga ko‘ra o‘zgarish dinamikasi³ (trln.so‘mda)

O‘zmilliybank kredit portfeli tahlili shuni ko‘rsatadiki, 2020–2024-yillarda barcha tarmoqlarda o‘shish kuzatilgan. Neft, gaz va kimyo sanoatida 3,95 trln so‘mga, ishlab chiqarishda 3,15 trln so‘mga, energetikada 2,47 trln so‘mga o‘shish qayd etilgan. Eng yuqori o‘shish real sektor tarmoqlarida bo‘lib, bu bank siyosatining ishlab chiqarish, energetika va infratuzilmani rivojlantirishga qaratilganligini ko‘rsatadi.

Qurilish va transport sohaslarida ham o‘shish barqaror davom etgan: 2020–2024-yillarda kreditlar hajmi mos ravishda 2,03 va 1,65 trln so‘mga ko‘paygan. Savdo va xizmatlar sohasida esa hajm oshgan bo‘lsa-da, ulush biroz kamayib, bankning strategik e‘tibori ishlab chiqarish tarmoqlariga ko‘chganini bildiradi. Qishloq xo‘jaligiga yo‘naltirilgan kreditlar 950 mlrd so‘mga o‘shib, umumiy portfelning 8 foizini tashkil etgan.

O‘zmilliybankning kredit siyosatidagi bu strukturaviy o‘zgarishlar davlatning “Raqamli O‘zbekiston–2030” va “Bank tizimini isloh qilish strategiyasi” doirasidagi maqsadlariga mos keladi. Kredit portfelining real sektorga yo‘naltirilishi iqtisodiyotda diversifikatsiyani chuqurlashtirib, barqaror o‘shishni ta‘minlamoqda.

Umuman olganda, 2020–2024-yillarda O‘zmilliybank kredit portfeli hajmi, tarkibi va sifati bo‘yicha ijobiy o‘shish tendensiyasini namoyon etdi. Bankning asosiy e‘tibori yuqori rentabellik va strategik tarmoqlarni moliyalashga qaratilgan bo‘lib, bu mamlakat moliya tizimining barqarorligi va iqtisodiy o‘shishiga sezilarli hissa qo‘shmoqda.

Xulosa

³ O‘zmilliybank ATBning yillik hisobot ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Tijorat banklari iqtisodiyotning moliyaviy asosini tashkil etib, investitsion loyihalarni moliyalashtirish va barqaror o'sishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlar natijasida AT "O'zmilliybank" kredit portfeli hajmi va sifati barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etdi. 2020–2024-yillarda kreditlar hajmi ishlab chiqarish, energetika va neft-kimyo tarmoqlarida sezilarli darajada oshib, real sektorni rivojlantirishga xizmat qildi. Shu bilan birga, qurilish, transport va xizmat ko'rsatish sohalaridagi barqaror o'sish iqtisodiyotning diversifikatsiyasini kuchaytirdi.

Milliy valyutada berilgan kreditlar hajmining ortishi tashqi qarzlilikni kamaytirib, makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamladi. Bankning kredit siyosati "Raqqamli O'zbekiston–2030" strategiyasi maqsadlariga mos ravishda shakllanib, raqqamli monitoring va risklarni kamaytirish mexanizmlarini joriy etish orqali portfel sifatini yaxshiladi. Umuman, O'zmilliybank faoliyati iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash, investitsion faollikni kengaytirish va bank tizimi barqarorligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdurahmonov, Q. (2025). Tijorat banklari faoliyatida kredit siyosatini boshqarish. Toshkent: Iqtisodiyot va huquq nashriyoti.
2. Ergashev, M. (2024). Bank ishi va moliya bozorlari. Toshkent: TDYU nashriyoti.
3. Karimov, A. & Po'latov, S. (2023). Kredit portfelini diversifikatsiya qilishning nazariy va amaliy jihatlari. Toshkent: TDIU nashriyoti.
4. Xolbekov, R. (2023). Bank ishi: nazariya va amaliyot. 4-nashr, yangilangan. Toshkent: Moliya nashriyoti.
5. To'xtayev, A. (2022). Bank risklarini boshqarish va kredit portfeli tahlili. Toshkent: "Iqtisodiy tadqiqotlar" markazi.
6. Mamatqulov, B. (2022). "Tijorat banklari kredit portfelida risklarni kamaytirishning zamonaviy mexanizmlari". Moliyaviy tadqiqotlar jurnali, №3, 45–58-betlar.
7. Johnson, S. & Davis, R. (2018). Credit Risk Management and Portfolio Optimization. London: Springer.
8. World Bank Group. (2020). Enhancing Bank Credit Portfolio Management: International Practices and Recommendations. Washington, D.C.
9. Mishkin, F. (2021). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. 13th Edition. New York: Pearson Education.
10. <http://www.mf.uz>

11. <http://www.stat.uz>
12. <https://nbu.uz>
13. <https://OECD.org>
14. <https://UNCTAD.org>